

-95-

Nuo pirmųjų savo literatūrinių žingsnių rašytojai susidūrė ir su trūkumu žodžių atitrauktinėms bei specialioms sąvokoms reikšti. Ne veltui A. Pabrėža, rašydamas „Botaniką“, skundėsi: „Bet oi, kaip tai vargus daiktas išduoti kokį veikalą tokioje kalboje, kurioje niekas iš žemaičių lig šiol anė

-96-

mislyti nepamislijo tame daikte rašyti!“⁶

⁶ A. Pabrėža. *Botanika arba taislius auguminis*. Shenandoah, Pa., 1900, psl. 9.

Nerasdami reikiamų žodžių literatūroje, daugelis rašytojų buvo priversti juos patys kurtis. Naujadarus sudarinėjo D. Poška, nevengė jų A. Klementas, kūrė S. Daukantas, o A. Pabrėža, rašydamas darbą iš medicinos srities, norėdamas duoti pavyzdį mokytiems žemaičiams „dėl praplatinimo gimtosios kalbos, dar labai neturtingos literatūrinių išsireiškimų“, prie lenkiškų ir lotyniškų ligų pavadinimų specialiai prirašinėjo lietuviškus. Kalbotyros, matematikos ir kitų mokslo sričių naujadarai mirga ir kiek vėliau rašiusių autorių darbuose: A. Baranausko, L. Ivinskio, J. Juškos ir kt.

-99-

A. Pabrėža „Botanikos“ rankraščio (1843) pratarmėje skundžiasi, kad jam, rašant šį veikalą, tekę ne tik daug ir sunkiai dirbti, bet ir „reikėjo dar nekuriu asabų šiderstvos išturėti“²⁰. Jeigu pasklidusi nuomonė apie lietuvių kalbos nykimą mokslininkus skatino neatidėliojant tyrinėti mokslui žūstantį turtą, tai lietuvius šviesuolius augantis nacionalinis sąmoningumas vertė visomis išgalėmis kovoti su tokių minčių sklidimu, įrodinėti lietuvių kalbos gajumą.

²⁰ A. Pabrėža. *Botanika arba taislius auguminis*. Shenandoah, Pa., 1900, psl. 10.

-100-

A. Pabrėža besityčiojantiems iš jo lietuviškų mokslo darbų tiesiai atrėžė, kad jis ne „niekų darbą ėmęs“, kaip kai kurie „protingi“ maną, bet kad atvirkiščiai: darbai lietuvių kalba labai reikalingi, nes lenkiškas „liežuvis po visam jau baigias mūsų žemėje“²².

²² A. Pabrėža. *Botanika arba taislius auguminis*. Shenandoah, Pa., 1900, psl. 10.

-101-

XIX a. pradžioje lietuvių veikėjų buvo mėginama savo raštams medžiagos pasirinkti ir iš liaudies kalbos. Liaudies kalbos žodžiais savo žodyną papildinėjo D. Poška. A. Pabrėža, rašydamas „Botaniką“, daugelį augalų sistematikos terminų tu-

-102-

rėjo pats susikurti, tačiau nemaža augalų pavadinimų jis užsirašė iš liaudies kalbos. Todėl A. Pabrėžos terminija yra lietuviškesnė ir savarankiškesnė už J. Fedarovičiaus, kuris 1818—1830 m. taip pat rašė botanikos darbą. J. Fedarovičiaus terminai daugiau verstiniai, juose matyti didesnė lenkų kalbos įtaka³². Kaip kalbos medžiagą, XIX a. pradžioje lietuvių rašytojai užrašinėjo ir liaudiškus posakius, patarles, priežodžius. Jų randame D. Poškos, A. Pabrėžos, S. Stanevičiaus, S. Daukanto raštuose. Vieni iš tų raštų tokios medžiagos turi mažiau, kiti daugiau — „dėl praplatinimo gimtosios kalbos“.

Deja, pastangos, kurias XIX a. pradžioje parodė kai kurie veikėjai, rinkdami liaudies kalbos medžiagą, dažnai buvo mažai vaisingos. Anais laikais retas autorius tegalėjo išspausdinti savo darbus: spaudos neišvydo D. Poškos, Kaj. Nezabitauskio, S. Stanevičiaus ir kitų žodynai, A. Pabrėžos raštai, didelė dalis L. Ivinskio raštų. Todėl ir didesnės reikšmės liaudies kalbai propaguoti tie darbai neturėjo. Tuo atžvilgiu svarbesni buvo lietuvių liaudies dainų rinkiniai, kurių XIX a. pasirodė keletas.

³² J. Dagys. Kun. Juozapas Fedarovičius — Ilukštos ir Zarasų krašto floristas (1776—1860). — *Gamta*, 1938, Nr. 3, psl. 176—183.

-152-

[išnaša] ¹⁷² Balse „raidės“ reikšme randame ir S. Daukanto, A. Pabrėžos, M. Valančiaus raštuose.